

Nederlands Bijbelgenootschap

Oud in jaren ...
(p. 2)
De gevoelswaarde
van woorden
(p. 3)
Jaagt zij
of jaag jij?
(p. 7)
Bijbels panorama
(p. 10)
In Memoriam
(p. 12)
Vertaalkunde,
een nieuwe
wetenschap
(p. 14)

KWARTAALBLAD
OVER BIJBELWERK
8ste JAARGANG
MAART 1989

1

MET ANDERE WOORDEN

Oud in jaren ...

Op 17 maart herdacht het Nederlands Bijbelgenootschap feestelijk zijn 175-jarig bestaan.

Zolang al zet het zich ervoor in de bijbel binnen ieders bereik te brengen.

En niet alleen in de Statenvertaling.

Het genootschap zond Hebreeuwse bijbels aan Joden in Paramaribo, liet de Maleise bijbel van Leijendecker herdrukken en verzorgde heruitgaven van de Moerentorf-vertaling voor rooms-katholieken. Het bracht de bijbel financieel binnen ieders bereik en binnen veertig jaar ondernam het ook al zijn eerste poging om de bijbel taalkundig binnen ieders bereik te brengen. Zie pag. 3.

Toch zou het nog honderd jaar duren eer het genootschap nieuwe Nederlandse vertalingen ging publiceren. Dat gebeurde voor het eerst in de periode van algemeen secretaris mr. F.L.S.F. baron van Tuyll van Serooskerken. Na een ziekte van enige maanden is hij op 17 februari overleden. Een in memoriam treft u aan op pag. 12.

Al zes generaties lang zetten de bijbelgenootschappen zich wereldwijd in voor het vertalen van de bijbel. Wat bijbelvertalers en vertaalconsulenten leerden, vertelt de nieuwe hoogleraar in de bijbelvertaalkunde, prof. dr. Jan de Waard. Zie pag. 14.

Zijn benoeming valt samen met een geheel nieuwe stap voor het Nederlands Bijbelgenootschap. Tot nu toe stond het bekend als de uitgever van de bijbel als boek. Zojuist is de eerste 'bijbel plus concordantie op diskette' gereedgekomen. Zie de nieuwe rubriek 'Bijbels panorama' op pag. 10.

Zo zoekt het 175-jarig Nederlands Bijbelgenootschap nieuwe wegen om ook in dit elektronisch tijdperk de bijbel binnen ieders bereik te brengen.

MET ANDERE WOORDEN

Kwartaalblad over bijbelwerk
8e jaargang nr. 1, 1989

Uitgegeven door:
Nederlands Bijbelgenootschap
Postbus 620, 2003 RP Haarlem
telefoon: 023 - 22 41 00
In samenwerking met:
Belgisch Bijbelgenootschap
Dautzenbergstraat 36
1050 Brussel
telefoon: 02 - 640 11 12 of 640 15 75.

Met Andere Woorden wordt gratis toegezonden aan hen die geïnteresseerd zijn in het vertalen en doorgeven van de bijbel.

Redactie: ds. W. van Galen,
dr. H.W. Hollander, dr. E.W. Tuinstra
en Jan J. van Capelleveen (eind-
redacteur).

Adreswijzigingen: Deze aanbrengen op de adresband van dit nummer en deze retour zenden aan:
Nederlands Bijbelgenootschap
Postbus 620, 2003 RP Haarlem.
Telefonische meldingen via
nummer 023 - 22 41 00.

Giften voor het werk van het Nederlands Bijbelgenootschap in binnen- en buitenland, en bijdragen ter bestrijding van de onkosten van dit blad kunnen gestort worden op giro 30 04 82 van het Nederlands Bijbelgenootschap te Haarlem met vermelding 'gift' of 'Met Andere Woorden'.

 Nederlands Bijbelgenootschap

De gevoelswaarde van woorden

door Jan J. van Capelleveen

In de jaren veertig van de vorige eeuw brak een verlangen door naar een wat meer eigentijdse bijbeltekst.

Tot dat moment leverde het Nederlands Bijbelgenootschap nog steeds de Statenvertaling in een spelling die niet was aangepast aan de spellingregels die in 1804 door de regering waren aanvaard. De Lutherse vertaling werd wel in die spelling uitgegeven.

Bilderdijk zal daar wel mede debet aan zijn geweest. Hij fulmineerde tegen die nieuwe spelling. Onder kerkelijk meeleven van gereformeerde signatuur was altijd de spelling van de statenvertalers toonaangevend gebleven. Waarom zouden ze veranderen? Waarom zouden ze een spelling aanvaarden die was ingevoerd tijdens de Bataafse Republiek? Daar kon het jonge Koninkrijk der Nederlanden zich toch niet naar richten!

Een nieuwe bijbeluitgave

Het Nederlands Bijbelgenootschap had tot dat moment zijn bijbels altijd betrokken bij de Bijbelcompagnie, een consortium van bijbel drukkers. In 1843 kwamen deze drukkers ineens met een Statenvertaling in de nieuwe spelling. Hun commerciële neus rook dat er zich een verandering voltrok.

Waarschijnlijk zou het bijbelgenootschap die uitgave zonder meer aanvaard hebben, als de drukkers niet ook op eigen houtje aan het revideren waren gegaan. Lang niet alle veranderingen konden de goedkeuring van de bestuursleden verwerven.

Zij stoorden zich er vooral aan dat de drukkers helemaal geen toestemming hadden gevraagd aan de synode van de Nederduitse Hervormde Kerk. In die tijd bestond nog een ingewikkeld systeem van kerkelijke 'authorisatie'. Als ergens in een stad bijbels gedrukt werden, leverde de hervormde gemeente de correctoren en vervolgens zette een vertegenwoordiger van de burgerlijke gemeente zijn handtekening in ieder exemplaar.

Dat controlesysteem was in 1637 voor de Statenvertaling ingesteld om de zuiverheid van de tekst te garanderen en het gold nog steeds. Het bijbelgenootschap besloot dan ook de gewijzigde uitgave van de Bijbelcompagnie niet te gaan verspreiden.

Hervormde synode

Toch was het niet tegen een revisie op zich. Ook het bijbelgenootschap telde bestuursleden die zich afvroegen of de bijbeltekst nog wel voldoende verstaanbaar was.

Ze moesten erkennen dat de, toen 200 jaar oude, bijbeltekst niet in alle opzichten meer begrijpelijk was. In die vertaling werd gesproken over 'het wijf van Abraham', over 'slechten' waar 'eenvoudigen' bedoeld werden en er kwamen woorden in voor als 'waardschappen', 'busselen', en 'bagge' die uit de taal waren weggesloten.

De bijbel uitbrengen in de in 1804 aanvaarde spelling was tot daaraan toe, maar veranderingen aanbrengen? Was dat niet uitsluitend het recht van de synode? De Nationale Synode van Dordt immers had opdracht gegeven tot die vertaling. Ze had richtlijnen opgesteld voor het drukken en uitgeven. Dan was het ook haar taak om te zorgen voor een revisie.

Daarom richtte het bestuur van het bijbelgenootschap zich tot de synode met het verzoek 'maatregelen te nemen tot het bezorgen van een standaarddruk des Staten-Bijbels in de nieuwe spelling.'¹⁾ Op 22 juli 1844 kwam het antwoord. De synode antwoordde dat ze het niet raadzaam achtte zo'n uitgave op kerkelijk gezag in te voeren.

Zelf de bijbel uitgeven

Dat antwoord heeft me altijd een beetje bevreemd. Waarom weigerde de synode wat historisch toch haar taak was? Het enige mogelijke antwoord kan zijn dat ze eigenlijk niet echt geïnteresseerd was in een gerevideerde tekst van de Statenvertaling. Haar verlangen ging toen al uit naar een nieuwe vertaling. En inderdaad stelde ze al gauw een commissie in om die te maken. Een synodaal nieuw testament verscheen in 1866. Het werd allesbehalve een succes.

Dat afwijzende antwoord zette het bijbelgenootschap voor het blok. De gewijzigde tekst van de Bijbelcompagnie stond het genootschap niet aan, de Hervormde Kerk weigerde een 'geautoriseerde' revisie op de markt te brengen. Er zat niets anders op dan zelf het initiatief te nemen. Misschien zou het bijbelgenootschap er toch nog van afgezien hebben als het niet juist op dat moment verplicht was geworden zelf een bijbeluitgave te verzorgen.

In 1843 opende het Brits en Buitenlands Bijbelgenootschap een concurrerend bijbeldepot in Amsterdam en begon van daaruit bijbels in de Statenvertaling te verspreiden voor een prijs waaraan het bijbelgenootschap niet kon tippen. Want al gaf het genootschap bijbels voor bijna niets aan 'behoeftigen', de overige werden verkocht voor de kostprijs en die lag veel hoger dan de prijs van de bijbels uit Engeland.

Opmerkelijk was, dat door dat Britse initiatief ineens een geheel nieuwe markt voor bijbels ontstond. In zijn toespraak tot de algemene vergadering van 1844 omschreef voorzitter Van Ewijck die nieuwe markt haarfijn: 'De lage prijs geeft alsnog aanleiding, dat een huisgezin hetwelk een bijbel bezit, zich er twee of meerdere kan aanschaffen, dat ouders, kinderen en dienstboden een afzonderlijken Bijbel kunnen hebben, en dat dit boek in afzonderlijke gedeelten eener zelfde woning ten gereeden gebruike kan worden gelegd ... uit het voorbeeld, dat ons voor oogen is, zien wij zeer duidelijk, dat de wijze van verkoop, door het Britsche Genootschap gevolgd, eene betrekkelijke behoefte bij alle hogere klassen veel beter vervult en zoo men met grond mag verwachten aanleiding geeft tot een meer algemeen en meer dagelijksch gebruik van den Bijbel.'²⁾

De afgevaardigden van de plaatselijke afdelingen begrepen de toespeling van hun voorzitter: het bijbelgenootschap moest ook minder dure bijbels uitgeven. Dus werd besloten om met de Bijbelcompagnie te gaan onderhandelen over de prijs. Die wilde daarvan wel wat afdoen, maar de geboden korting was miniem. Dus besloot het bijbelgenootschap zelf de bijbel te gaan uitgeven en zelf drukkers te zoeken die wel bereid waren de prijs lager te stellen.

Commissie van revisie

Toen er toch zo'n totaal nieuwe uitgave moest komen, kon tegelijkertijd iets gedaan worden aan de spelling en de verouderde taal. Zo benoemde het bijbelgenootschap in 1844 een revisiecommissie. De richtlijnen die werden opgesteld waren allermint schokkend. Ze lijken, op het eerste punt na, als twee druppels water op de richtlijnen voor de revisiecommissie van de Statenvertaling die in de jaren zeventig van onze eeuw werden opgesteld door het bijbelgenootschap. Zinnen die al te zeer waren opgebouwd volgens Hebreeuwse en Griekse woordorde zouden een meer Nederlandse zinsbouw krijgen.

Woorden die waren weggesleten uit de taal zouden worden vervangen door woorden die de bedoeling van de statenvertalers weergaven.

Woorden die van betekenis veranderd waren, zouden eveneens vervangen worden door woorden die de oorspronkelijke bedoeling overdroegen.

	Zo werd 'het wijf van Abraham' 'de vrouw van Abraham', 'bagge' werd 'ring', en 'die pissen tegen de wand' werd 'van het mannelijk geslacht'. Het waren veranderingen die zonder problemen inburgerden.
Veranderingen riepen verzet op	Maar de commissie bracht ook veranderingen aan die voor commotie zorgden. Ze verving 'slechten' door 'eenvoudigen'. Taalkundig was dat volkomen juist, maar in bepaalde kringen had men om dat verkeerd begrepen, van betekenis veranderde woord een hele theologie opgebouwd en die viel daarmee in duigen. Het gevolg was dat sommigen liever aan hun theologie trouw bleven, dan dat ze deze wijziging aanvaardden. De commissie bracht ook veranderingen aan die met de geest van de tijd samen- hingen, maar nogal wat gelovigen tegen de haren instreken. Het Victoriaanse tijd- perk diende zich aan met een nieuwe preutsheid die ook gevolgen had voor het woordgebruik. Zo was ineens de uitdrukking in het kerstverhaal 'Het kindeke sprong op in haar buyck' niet langer aanvaardbaar. Vrouwen hadden geen buiken, althans daar spraken ze niet over in het openbaar. En dus wijzigde de commissie 'buyck' in 'schoot'. Dat namen velen niet, want daarmee werd de menswording van Jezus aangetast. Hij was voor ons arm geworden, en daar paste het voor de betere standen vulgair geworden woord 'buyck' beter bij dan het meer poëtische 'schoot'.
Franse invloeden geweerd	Een andere wijziging had te maken met een groeiend verzet tegen Franse invloe- den. Welgestelden toonden al enkele eeuwen een voorkeur voor Frans, waardoor ze ook in hun dagelijkse taalgebruik veel Franse woorden inlasten. Maar sedert het begin van de negentiende eeuw waren nieuwe bevolkingsgroepen gaan lezen. Het onderwijs had zich geweldig uitgebreid. En juist die nieuwe lezers begonnen meer en meer verzet aan te tekenen tegen die overvloed van Franse termen. Geheel in de lijn van die ontwikkeling wijzigde de revisiecommissie het woord 'poëten' in 'dichters'. Ook dat bleek onaanvaardbaar. In de ogen van velen hadden bijbelse poëten veel gemeen met profeten. Beide groepen waren geïnspireerd door de Heilige Geest. Dichters waren echter slechts aardse rijmelaars. Door bijbelse poëten dichters te noemen werd Gods Woord verlaagd tot een mensenboek. Maar de ergste wijziging was die van 'HEERE' in 'HEER'. Veel woorden eindigden in het verleden op die stomme 'e'. In de eerste uitgaven van de Statenvertaling treffen we woorden aan als: 'herte', 'stemme' 'kroone', vrouwe' en 'mensch' die in het midden van de vorige eeuw al lang tot 'hart', 'stem', 'kroon', 'vrouw' en 'mensch' waren geworden. In omgangstaal was ook 'here' allang 'heer' geworden. Het was dus bijna vanzelfsprekend dat de leden van de revisiecommissie die stomme uitgang ook in 'HEERE' schraptten. Taalkundig gezien hadden ze volko- men gelijk, maar ze zagen de gevoelswaarde van 'HEERE' over het hoofd en kozen daardoor prompt de verkeerde benaming. Alleen al om die wijziging was deze revisie voor duizenden modernistisch en dus verwerpelijk.
Poeten- en buyckbijbels	In de volgende jaren vijftig ontdekte het bijbelgenootschap de consequenties van het feit dat taalkundigen zich wel hadden gehouden aan grammaticale regels en de betekenissen van woorden, maar de gevoelswaarde daarvan niet voldoende hadden ingeschat. Leden keerden het bijbelgenootschap de rug toe; inkomsten begonnen zorgwekkend te dalen.

Velen wilden geen bijbel meer hebben van het bijbelgenootschap, maar vroegen om een 'Poeten-' of een 'Buyck-bijbel'. De laatste werd nog altijd geleverd door de Bijbelcompagnie, de eerste door het bijbeldepot van het Brits en Buitenlands Bijbelgenootschap in Amsterdam.

Lang werd gedacht dat alleen de zeer eenvoudigen vroegen om een 'poeten-bijbel', omdat ze de bedoeling niet begrepen van het trema op de 'e'. Delvend in de archieven van het NBG ontdekte ik evenwel dat er in die tijd wel degelijk bijbels bestonden waarin het woord 'poeten' zonder trema stond afgedrukt. Ze waren in Engeland gedrukt, waar de drukkers niet over trema's beschikten.

Uit de markt

Het bijbelgenootschap schrok van de reacties. Steeds dringender vroegen plaatselijke afdelingen om bijbels in de oude uitgave. Zo moest het bijbelgenootschap in 1863 wel een nieuwe commissie opdragen de revisie zo veel mogelijk terug te draaien.

De aanvaarde spelling mocht gebruikt worden en verder mochten alleen de allernoodzakelijkste veranderingen 'wegens kieschheid of ter voorkoming van misverstanden' worden aangebracht.³⁾ In 1869 verscheen het nieuwe testament en zo'n vijftien jaar later de gehele bijbel. Dat zou de klassieke tekst blijven tot de Statenvertaling-Editie 1977 werd geproduceerd.

Alle pogingen om het bijbellezend publiek een bijbel te bieden in een meer eigentijdse taal werden daardoor in feite afgekap. De tragiek was dat die aanvaardbare bijbel in de daarop volgende eeuw in steeds sterkere mate een boek werd voor ingewijden. Het zou tot 1927 duren eer het bijbelgenootschap een echt nieuw experiment durfde te wagen en begon aan een nieuwe vertaling voor de kerken.

NOTEN

1. C.F. Gronemeijer, *Gedenkboek Nederlandsch Bijbelgenootschap, 1814 - 1914*, NBG, Amsterdam 1914, p. 24.
2. *Handelingen der dertigste algemeene vergadering van het Nederlandsche Bijbelgenootschap*, NBG, Amsterdam 1844, p. 16.
3. C.F. Gronemeijer, a.v., p. 29.

Jaagt zij of jaag jij?

door dr. E.W. Tuinstra

Bij een van de eerste lessen in het Hebreeuws valt het een theologie-student misschien op dat in het imperfectum de derde persoon femininum en de tweede persoon masculinum hetzelfde luidt. In het bekende paradigma kan *tiqtol* zowel 'jij, meneer, doodde' als 'zij, mevrouw, doodde' betekenen. De context zal dan wel duidelijk maken of er van een moordenaar dan wel van een moordnares sprake is.

We laten dit eigenaardige voorbeeld echter voor wat het is om onze aandacht te richten op een tekst in het oude testament waar inderdaad een geval van tweeduidigheid van de zgn. *tiqtol*-vorm lijkt voor te komen: Spreuken 6:26. Het vers maakt deel uit van een wijsheidsonderrichting (vv. 20-35), waarin gewaarschuwd wordt tegen een verhouding met een andere vrouw en vooral tegen die met de vrouw van een ander. De eerste verzen (vv. 20-22) vormen een tamelijk algemene inleiding. In de daarop volgende motivatie, die in twee hoofddelen (vv. 23-25 en vv. 26-35) is opgebouwd, staat de waarschuwing tegen de omgang met een gehuwde vrouw centraal.

Twee vrouwen of maar één?

Nu is het de vraag of er van twee verschillende typen vrouwen sprake is. Wordt er in vv. 24-26a op een prostituée gedoeld, en in vv. 26-35 op een getrouwde vrouw? Volgens sommigen is er zo'n verschil.

'Der Vater weist seinen Sohn darauf hin, dass die Hure ihre Liebesgunst "für einen Brotlaib" verkauft. Man bezahlt und die Folgen sind - wenn überhaupt - minimal. Andererseits sucht die Ehebrecherin in ihrer Leidenschaft den Mann zu verschlingen, und die Konsequenzen sind tödlich.' (aldus D.N. Freedman en B.E. Willoughby in TWAT, Berlin, 1984, V, 125).

Volgens deze exegeten geeft de vader dit goedkope advies. Maar dit lijkt mij van een in ethisch opzicht zo twijfelachtig gehalte dat je het eerder in een soap-opera zou verwachten dan in de wijsheidsleer van het oude Israël. Op puur inhoudelijke gronden is een dergelijke exegese niet aannemelijk. Maar veel hangt af van de interpretatie van v. 26. Is daar sprake van een contrast? Het is niet zo'n eenvoudig vers. Het verschil tussen twee gangbare vertalingen maakt dat al duidelijk:

NBG⁵¹: Want ter wille van een hoer (vervalt men) tot een schamel stuk brood, en eens anders vrouw maakt jacht op een kostbaar leven.

WB: want een hoer kost maar een stuk brood, maar een getrouwde vrouw bedreigt uw leven.

Probleem in tweede versdeel

Hoewel het eerste versdeel dus duidelijk problemen oproept, gaat het ons vooral om het tweede versdeel, waarvan een commentator zegt dat juist die geen moeilijkheden oplevert (Toy, ICC, p. 136).

In het Hebreeuws staat er:

ki be'ad issah zonah 'ad-kikkar lachem we'eset 'is nefes yeqarah tatsud.

Letterlijk: want terwille van¹⁾ een vrouw van lichte zeden tot een rond²⁾ brood, en de vrouw van een man ziel van kostbaarheid³⁾ jaagt/jij/zij na.

De oude versies zijn, naast allerlei verschillen, eensluidend in de keuze van het

* Verklaring van de afkortingen aan het slot van dit artikel

Andere vertalingen

subject in het tweede versdeel: de vrouw (van mannen, LXX; van een man, Tg). Niet alleen de oude klassieke vertalingen, zoals de Statenvertaling (in een verklarende kanttekening 'een manziek wijf'), maar ook moderne literaire vertalingen hebben de 'femme fatale' als subject van het tweede versdeel, zo b.v. de NEB: 'a married wife is out for bigger game'.

Is het inderdaad zo dat hier sprake is van dat 'die Hure uiteindelijk abgehoben wird von der verheirateten Frau' (Ploger, S. 70)? De boosdoener is de vrouw, de ge-trouwde vrouw nog wel. Of niet soms? Alleen de zo dikwijls gewraakte 'common-language translations', de omgangstaal-vertalingen, zoals de GNB, die volgens een functioneel-equivalente methode vertaald zijn, lijken andere wegen te volgen.

GNB: maar dit is de vrouw van een ander: zij kost je je leven.

GN: für die Frau eines anderen musst du mit deinem Leben bezahlen.

TEV: but adultery will cost him all he has.

Vanwaar deze vertalingen? Modieus vrouw-vriendelijk? Er zijn goede gronden waarop deze vertalingen verdedigd kunnen worden, al verschillen ze onderling en zijn ze (terecht) niet eenduidig.

Allereerst zijn er de accenten in het vers zelf. Vers 26 is op het eerste gezicht overvol. BHS stelt dan ook evenals zijn voorganger, BHK, voorzichtig voor om *yeqarah* wegens verstoring van het metrum te verwijderen.

De indeling van het vers is ook niet eenvoudig: *lachem* is een pausavorm en dat is een teken dat er een caesuur is. De pausa is immers een beklemtoning van de betoonde lettergreep in het laatste woord van een zinsdeel. Bij *lachem* 'brood' eindigt dus het eerste zinsdeel. Zo hebben de Masoreten gevocaliseerd, ook in de Babylonische punctatie, en zo hebben vrijwel alle vertalingen het opgevat: na 'brood' begint de tweede versheft.

Maar de *atnach*, de hoofddeler van het vers, die voor de lezer een adempauze - respiratio - aangeeft, een voordrachtsteken dus, staat na *we'eset 'is* - (en de vrouw van een [andere] man). Deze laatste indeling brengt een andere interpretatie van het vers met zich mee.

Gewijzigde versvorm

P.R. Berger heeft hier in een recent artikel op gewezen (P.R. Berger, ZAW 99 (1987), pp. 98-106). Hij ziet de eerste versheft zich dan uitstrekken tot en met *we'eset 'is* en gaat er vervolgens vanuit dat *'issa zonah* (de prostituée) en *we'eset 'is* (de vrouw van een ander) zinsdelen zijn die bij elkaar horen, maar door de invoeging van *'ad kikkar lachem* (een stuk brood) van elkaar gescheiden zijn, waardoor een zgn. hyperbaton ontstaat.⁴⁾

De plaatsing van de *atnach* geeft een samenhang aan die anders ligt dan men op grond van de pausavorm zou aannemen. Een samenhang die niet alleen de overspelige vrouw en de getrouwde vrouw op één lijn brengt maar die ook het werkwoord *tatsud*, 'jij/zij jaagt', met zijn ongebruikelijke plaatsing aan het eind van dit lange vers in dit verband plaatst: het krijgt nadruk en heeft betrekking op zowel de ene als op de andere vrouw. Zijn zij dan beiden subject? Nee, zij zijn beiden object.

Want het subject is nog de jongeman die gewaarschuwd wordt: 'Want je jaagt aan achter een vrouw die bereid is zich te geven voor een stuk brood of achter een vrouw van een (andere) man, een kostbaar leven.'

Hoe duur dat laatste je te staan komt, wordt in vv. 27-35 duidelijk gemaakt. Maar in beide gevallen handelt de man verkeerd. In het eerste geval verlaagt hij zichzelf. De uitleg van een bete broods in de zin van bedelaarsrantsoen (zo Gemser) zou passen bij het begrip dat in v. 30 voor de dief wordt opgebracht, die steelt omdat hij honger heeft: 'Men veracht een dief niet, wanneer hij steelt ... als hij honger heeft'. Het gaat zowel in v. 26a als in v. 30 om mensen die aan de rand van hun bestaan zijn gebracht.

Parallellisme in vers 26

Stilistisch kunnen we in vers 26 een parallellisme onderscheiden dat in intensiteit toeneemt. Wat in v. 26a aangegeven wordt, is al verwerpelijk: de omgang met iemand die daar als schamele broodwinning op uit is; maar nog veel verwerpelijker is waar de man in v. 26b op uit is: een getrouwde vrouw, een vrouw met een bruidsschat en een status, een 'kostbaar leven'. De stijgende intensiteit wordt duidelijk in het tegenover elkaar staan van de lichte vrouw en de getrouwde vrouw, een stuk brood en een kostbaar leven (vgl. voor andere voorbeelden van dit verschijnsel van 'parallelism of intensification' R. Alter, *The Art of Biblical Poetry*, New York 1985, p. 57). Een kostbaar leven, niet dat van hemzelf - dat komt nog in de volgende verzen aan de orde - maar dat van de getrouwde vrouw. De schijnbaar vrije vertaling van GNB en GN geeft in dit geval een ruimte waar ook nog plaats is voor oude, minder vrouw-onvriendelijke interpretaties van dit vers. In v. 26 is dan niet de man het slachtoffer, maar is hij op het verkeerde pad. Hij wordt niet gejaagd, hij jaagt.

NOTEN

- 1) Ter wille van is een weergave van *be'ad*, maar wordt ook wel opgevat in de betekenis van 'prijs' (vgl. J. Barr, *Comparative Philology and the Text of the Old Testament*, Oxford, 1968, p. 323, nr.58).
- 2) *Kikkar lachem* is een kleine platte schijf brood zoals die ook tegenwoordig in Jeruzalem nog gewoon op straat te koop is en die destijds gold als het rantsoen voor een gevangene (Jer. 37:21) of een werkeloze bedelaar (1 Sam. 2:36). De oude versies (LXX;Tg;Vg) zien in het stuk brood de prijs voor de omgang, veel klassieke vertalingen zien het daarentegen als aanduiding voor de bedelstaf; waar het gedrag van de prostituant hem uiteindelijk toe brengt.
- 3) *Nefes yeqarah*, Gemser: das liebe Leben.
- 4) Vgl. C. Brockelmann, *Hebr. Syntax* 1956, par. 175, met als voorbeeld Ex. 5:16: 'tegels, zeggen zij ons, moeten jullie maken'. Ook in het Nederlands is zo'n splitsing van nevenschikkingen dus mogelijk, vgl. ANS, p. 1090. Toch durft geen enkele vertaling dat aan. Van de geraadpleegde andere vertalingen alleen TOB en die bewaart daarmee de nadruk die op 'tichelstenen' ligt: 'et les briques, on nous dit: faites-en!'

AFKORTINGEN:

Bijbeluitgaven en bijbelvertalingen:

BHK	= Biblia Hebraica, ed. R. Kittel, Stuttgart 1929
BHS	= Biblia Hebraica Stuttgartensia, Stuttgart 1969f
LXX	= Septuaginta, ed. A. Rahlfs, Stuttgart
Tg	= Targum de Proverbios, ed. Luis Diez Merino, Madrid 1984
GN	= Gute Nachricht, Die Bibel in heutigem Deutsch, Stuttgart 1982
GNB	= Groot Nieuws Bijbel, Haarlem/Boxtel 1983
NBG'51	= Nieuwe Vertaling, Amsterdam 1951
NEB	= New English Bible
TEV	= Today's English Version
TOB	= Traduction Oecuménique de la Bible
WB	= Willibrord Bijbel

Commentaren:

Toy	= C.H. Toy, <i>The Book of Proverbs</i> , ICC, 1899
Gemser	= B. Gemser, <i>Sprüche Salomos</i> , HAT, 2 1963
Plöger	= O. Plöger, <i>Sprüche Salomos</i> , BK

Verdere afkortingen:

ANS	= Algemene Nederlandse Spraakkunst
ZAW	= Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft
TWAT	= Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament

Bijbels panorama

De bijbel en de computer

Al meer dan 25 jaar worden computertechnieken gebruikt bij het bestuderen van bijbeltekst, met name voor het wetenschappelijk onderzoek. Nu kan iedereen met een personal computer zelf gebruik maken van deze techniek.

Door te kiezen voor de comprimeringsprogramma van AND-software te Rotterdam werd het mogelijk om één vertaling op zes diskettes (inclusief de programmatuur), dat wil zeggen in circa 2 Mb, uit te brengen. Hiermee is voor PC-bezitters de bijbel in drie vertalingen - Statenvertaling-Editie 1977, NBG-vertaling 1951 en Groot Nieuws Bijbel - op in totaal 18 diskettes beschikbaar gekomen.

Het uitgebreide zoekprogramma is veelzijdig en tegelijk gebruikersvriendelijk. Niet alleen kunnen woorden snel worden opgezocht maar ook combinaties van twee (of meer) woorden. Ook kunnen woordenlijsten worden opgevraagd. Ten slotte kunnen teksten via een printer worden afgedrukt of naar een bestand worden weggeschreven.

De drie vertalingen op diskettes zijn ook los verkrijgbaar en ieder die de aanschaf hiervan overweegt, wordt aangeraden eerst de 'demo-diskette' te beproeven. Deze diskette is speciaal voor dit doel door het NBG gemaakt. De tekst van de vier evangeliën in de NBG-vertaling 1951 staat erop met hetzelfde zoekprogramma als bij de volledige bijbel. Voor deze diskette is geen 'harde schijf' nodig, voor de volledige vertaling uiteraard wel; een 'harde schijf' van 10 Mb is dan het minimum.

Tevens is door het NBG een diskette ontwikkeld speciaal voor het onderwijs. 'De wereld van de bijbel' zoals de titel ervan luidt, gaat middels een zestigtal vragen en antwoorden in op de inhoud van de bijbel, de diverse bijbelvertalingen en het werk van de bijbelgenootschappen. Een diskette die specifiek handelt over het vertalen van de bijbel, is in voorbereiding.

Alle genoemde diskettes zijn te gebruiken op de PC's van IBM en alle andere PC's die IBM-compatible zijn. Er dient te worden gewerkt met

het operating system DOS 2.0 of een recentere versie.

Voor prijsopgave kunt u zich richten tot het Nederlands Bijbelgenootschap, postbus 620, 2003 RP Haarlem, telefoon 023 - 22 41 00.

Eerste kennismaking met vertalen

Vertalen lijkt zo eenvoudig. We leerden het immers al op school. Misschien juist daarom zijn de meeste mensen zulke slechte vertalers. Want daar vertaalden we niet voor klasgenoten maar voor de leerkracht. En die was meer gespitst op de werkwoordsvormen van de te onderwijzen taal dan op goed Nederlands.

H.W. Hollander gebruikt onder meer dat voorbeeld in zijn boekje *Vertalen, een eerste kennismaking*, dat door Spectrum werd uitgegeven als Prisma-pocket nr. 2670. Wat hij te zeggen heeft, moet eigenlijk ieder lezen die wel eens iets vertaalt. Op een heldere manier maakt hij duidelijk dat er heel wat meer komt kijken bij vertalen dan wij vaak in onze onschuld denken.

Vertalen is ook verklaren wat voor de oorspronkelijke lezer vanzelfsprekend was maar misschien niet voor de nieuwe lezers. Vertalen is opnieuw vorm geven aan wat een eigen vorm had. Vertalen is beseffen dat woorden in de ene taal lang niet altijd woorden dekken in een andere. Vertalen is communiceren.

De auteur is als nieuwtestamenticus verbonden aan de vertaalafdeling van het Nederlands Bijbelgenootschap. Daarom besluit hij zijn boekje misschien met enige aandacht voor bijbelvertalingen. Net voldoende om duidelijk te maken dat wie de bijbel wil vertalen, zich niet kan en mag onttrekken aan de regels die voor vertalen in het algemeen gelden.

Bijbelvertalingen in het Gronings

Dat het vertalen van de bijbel in dialecten leeft, bleek eens te meer op 24 november 1988. Toen vond in Zevenhuizen (Groningen) de officiële aanbidding plaats van de in het Gronings vertaalde bijbelboeken I Samuël en Lucas. De com-

missaris van de Koningin in Groningen, de heer H.J.L. Vonhoff en de burgemeester van de gemeente Leek, mevrouw S. Langedijk-De Jong, namen de boeken in ontvangst.

De twee boekjes, het resultaat van twee commissies met als grote instigator ds. E.J. Struif uit Oosterwolde, worden uitgegeven door Uitgeverij Meinders (Scheemda) en Stichting t Grunneger Bouk. Een citaat uit Lucas 24 moge voldoende zijn deze twee boekjes een warm onthaal toe te wensen.

¹Op eerste dag van week -smörgens hail vrougingen ze noart graf tou mit bie zok kruden dij ze kloar moakt haren. ²Ze vonden stain veur t graf votrold. ³Dou ze der in goan wazzen vonden ze Jezus zien liggoam nait. ⁴Ze wozzen nait wat of ze der van dinken mozzen.

Inains stonden doar twij manlu bie heur mit blinkende klaaier aan. ⁵Doar werden ze zo kèl van, dat ze sluigen ogen omdeel. Dij twij manlu zeden: "Wat zuik ie dij leeft, bie doden?" ⁶Hier is E nait. Hai is opwekt. Wait ie nog wel wat of E tegen joe zegd het dou E nog in Galileoa was? ⁷Dat Menskenzeun oetleverd worden mos aan zundege mensken en dat E kruzegd worden mos en op daarde dag weer opstoan zol?"

⁸Dou kwammen zien woorden heur weer in t zin.

⁹Ze gingen van t graf weerom en vertelden t aalmoal aan de èlm en ale aandern. (vv. 1-9)

Een noodzakelijke aanvulling

Toen er nog met loden letters werd gezet, kwamen zetfouten regelmatig voor. Ze werden toegeschreven aan de zetduivel. Maar vaak was de betekenis van zo'n fout gezet woord nog wel te begrijpen. Nu we met tekstverwerkers en computers werken, kunnen zinnen onbegrijpelijk worden. Zo schreef prof. dr. H.J. de Jonge in zijn reactie op het artikel van prof. Van Bruggen: 'Er is dus geen enkele grond om in het algemeen te vertrouwen, dat de lezingen die in het Oostromeinse Rijk de voorkeur kregen en zich daardoor in de meerderheid der bewaarde handschriften verspreid hebben.'

Weggevalen was het vervolg van de zin: 'ook beter zijn dan minder verbreide lezingen.'

De Hebreeuwse en de Griekse canon

De legende over het ontstaan van deze Griekse vertaling in de Aristeas-brief en uitspraken van kerkvaders als Clemens van Alexandrië, Origenes en Eusebius maken één ding heel duidelijk: de Septuagint had voor velen een goddelijk gezag. En zo is het ook niet verwonderlijk dat er, reeds in de eerste eeuwen van onze jaartelling, een kerkelijke canonisering van de Septuagint heeft plaatsgevonden.

Over de Septuagint, de Hebreeuwse bijbel, de canonkwestie en over de NBG-vertaling 1951 en de Willibrordvertaling worden diverse paragrafen gewijd in *Met de Torah is het begonnen. I. Oecumenische inleiding in het Oude Testament* door ds. J. Hanegraaff (Nijkerk: Callenbach).

Conferentie over een nieuwe kerkbijbel

Enige jaren geleden heeft de Raad voor Contact en Overleg betreffende de Bijbel (RCOB) een enquête gehouden om de behoefte aan een nieuwe bijbelvertaling voor gebruik in de eredienst te pellen. Voorts heeft het NBG een paar jaar geleden middels een andere enquête aan een groot aantal predikanten gevraagd of zij tevreden waren met de bestaande vertalingen. De signalen vermenigvuldigden zich: de NBG-vertaling 1951 voldoet in een aantal opzichten niet meer.

De vraag dringt zich daarom op of er een nieuwe vertaling voor liturgisch gebruik moet komen, en zo ja, hoe zo'n vertaling eruit zou moeten zien. Vandaar dat de RCOB een conferentie wil organiseren over de criteria voor een nieuwe bijbelvertaling voor gebruik in de kerken. Als sprekers zijn uitgenodigd dr. E.W. Tuinstra, prof. drs. B.P.M. Hemelsoet, dr. J.P. Fokkelman en prof. dr. J. van Bruggen. De conferentie zal plaatsvinden op vrijdag 26 mei 1989 in de Eggertzaal van de Nieuwe Kerk te Amsterdam. De kosten inclusief lunch bedragen f. 25,-.

In verband met de beperkte ruimte, wordt iedereen die van plan is deze conferentie bij te wonen, verzocht contact op te nemen met het Nederlands Bijbelgenootschap (tel. 023 - 22 41 04).

In memoriam

Mr. F.L.S.F. baron van Tuyll van Serooskerken

door Jan J. van Capelleveen

De baron is overleden. Want zo noemden we mr. F.L.S.F. baron van Tuyll van Serooskerken in kerkelijk Nederland en in de wereldwijde familie van bijbelgenootschappen. Nog maar onlangs vroeg de emeritus aartsbisschop van Canterbury, lord Coggan me: 'Hoe gaat het met de baron?'

Voor deze adellijke heer die als kind thuis onderwijs had genoten, leek een ambtelijke loopbaan weggelegd. Op 26-jarige leeftijd werd hij tot burgemeester benoemd van Domburg. Maar twee gebeurtenissen doorkruisten die toekomst.

Ridder van niet benutte verontschuldigen

Tijdens een bezoek aan New York woonde hij een dienst bij in de beroemde Riverside Church, waar de bloemrijke Fosdick preekte over 'de orde van ridders van de niet benutte verontschuldigen'. We hebben allerlei excuses om dingen te doen of te laten, zei deze prediker, maar in de wereld bestaat er een ridderorde van mensen die zich inzetten voor kerkelijk werk, al zouden ze duizend excuses kunnen bedenken om dat niet te doen. De jonge Van Tuyll voelde zich aangesproken en besloot in zijn leven kerkelijke taken niet uit de weg te gaan.

De tweede gebeurtenis voltrok zich in 1941. Hij moest van de Duitsers al het koper van zijn gemeentelieden in beslag laten nemen. Hij weigerde en werd prompt ontslagen en zelfs uit Zeeland verbannen.

Beroep van Nederlands Bijbelgenootschap

Juist toen deed het Nederlands Bijbelgenootschap een beroep op hem om tijdelijk de zieke secretaris binnenland, ds. E.D. Boeke te vervangen. Nauwelijks had hij die taak op zich genomen of de Duitsers hieven het bijbelgenootschap op en verzegelden de statige deur van het toenmalige Bijbelhuis aan de Herengracht.

Van Tuyll reisde stad en land af om de bezittingen van plaatselijke afdelingen veilig te stellen en om kerken te bewegen voormalige bestuursleden van het bijbelgenootschap in kerkelijke bijbelcommissies te benoemen. Die inzet, meer dan iets anders, maakte het belang van het bijbelgenootschap in kerkelijke kringen duidelijk. Het gevolg was dat alleen al in het donkere oorlogsjaar 1944 evenveel nieuwe leden toetraden als het bijbelgenootschap er voor de oorlog had.

De Hervormde Kerk wist Van Tuyll direct na de oorlog te vinden voor allerlei taken. Hij was een tijd lang directeur van de Commissie Oecumenische Hulp aan Vluchtelingen, secretaris van de nieuwe Raad voor Kerk en Gezin en daarna penningmeester van de Raad voor de Herderlijke Zorg. Toen dr. H.C. Rutgers in 1950 aftrad als algemeen secretaris van het NBG, was duidelijk wie hem moest opvolgen. Zo werd Van Tuyll 'de baron van het bijbelgenootschap' en in adellijke kringen 'Bijbel-Frits'.

Onder zijn leiding groeide het bijbelgenootschap van een verhoudingsgewijs klein genootschap uit tot een actieve beweging van meer dan 260.000 leden.

Meer aandacht voor het vertaalwerk

Tot op dat moment had het NBG in ons land alleen de Statenvertaling verspreid, onder Van Tuyll begon het nieuwe vertalingen te publiceren: de NBG-vertaling 1951, de serie bijbelboeken in het hedendaags Nederlands, een serie geïllustreerde bijbeluitgaven voor verstandelijk gehandicapten en het nieuwe testament in omgangstaal. Bovendien begon het bijbelgenootschap zich op zijn initiatief in te zetten voor een goed bijbelgebruik. Al even actief was Van Tuyll in de Wereldbond van Bijbelgenootschappen. Hij heeft een aantal belangrijke bestuursfuncties bekleed en jarenlang duidelijk mede de koers van deze bond bepaald.

Een man met visie en ideeën

Hij was een man met visie en ideeën, een man ook van nieuwe wegen. Graag had hij in de jaren zestig de rooms-katholieken bij het bijbelgenootschap betrokken. Toen de tijd daarvoor nog niet rijp bleek, spoorde hij katholieke vrienden aan een eigen Katholieke Bijbelstichting in het leven te roepen. Jaren later noemde hij dat initiatief de grootste vergissing van zijn leven. 'Had ik toen wat meer geduld gehad, dan was er nu in Nederland één bijbelgenootschap voor protestanten en rooms-katholieken samen.'

Geen vergissing was de consultatie die hij in zijn Brabants kasteeltje in Ulvenhout organiseerde, waar hij Zuidafrikanen als dr. C.F. Beijers Naudé in contact bracht met vertegenwoordigers uit Nederlandse kerken, vooral mensen uit het werelddiakonaat. Daar brak voor het eerst het kerkelijk inzicht door dat apartheid onaanvaardbaar is. Sedertdien mocht hij Zuid-Afrika niet meer binnenkomen.

Juist door zijn brede kring van relaties was hij ook op dat gebied de man die de traditie van het bijbelgenootschap wist voort te zetten om mensen samen te brengen, ook voor andere dan strikt bijbelgenootschapszaken.

Hij kon delegeren

Hij had tevens een grote gave om te delegeren. Hij wist wat hij zelf kon en wat hij moest overlaten aan anderen. A.J. Klei wijdde in Trouw een artikel aan Van Tuyll, toen deze met pensioen ging. De toenmalig hoofdredacteur van Trouw, Bruins Slot, had Klei naar hem toegestuurd, omdat de baron grote bezwaren had tegen een actie om bijbels aan ballonnetjes naar Oost-Europa te sturen. Die actie zou de kerken daar in moeilijkheden kunnen brengen en in hoge mate de bijbelhulp doorkruisen die de bijbelgenootschappen daar in stilte gaven.

In plaats van zich te laten interviewen, verzocht hij Klei uit een artikel van Harrenstein in het blad 'Blijden en Beleven' te citeren. 'Want,' zei hij, 'gereformeerden verstaan nu eenmaal beter de kunst om te schelden dan wij hervormden.'

Ook toen hij met pensioen ging bewees hij opnieuw dat hij werk aan anderen kon overlaten. Hoewel hij met alle vezels van zijn ziel aan het bijbelwerk verbonden was en het zijn interesse bleef behouden, gaf hij de teugels volledig over en was hij vervolgens alleen nog maar een trouw lid (van verdienste) van het genootschap dat hij 26 jaar lang had geleid.

NOOT

In een wat gewijzigde vorm publiceerde het dagblad Trouw dit 'In Memoriam' op 20 februari.

Vertaalkunde, een nieuwe wetenschap

Jan J. van Capelleveen in gesprek met prof. dr. Jan de Waard

Toen in het midden van de vorige eeuw dr. J.F.C. Gericke zijn vertaling van de bijbel in het Maleis voltooide, begon een nieuw tijdperk. Hij was de eerste vertaalafgevaardigde van het Nederlands Bijbelgenootschap die speciaal voor deze taak was opgeleid.

Dat was in die tijd een radicale gedachte. Andere bijbelgenootschappen volstonden met het uitgeven van vertalingen van zendingsmensen en predikanten, die vaak meer op basis van hun intuïtie vertaalden dan met kennis van zaken.

Nu wordt alom beseft dat bijbelvertalers een speciale opleiding nodig hebben. Er is zelfs een nieuwe wetenschap geboren, de bijbelvertaalkunde. En de eerste (bijzonder) hoogleraar daarin is opnieuw een Nederlander, prof. dr. Jan de Waard. Hij bezet een door het Nederlands Bijbelgenootschap gestichte bijzondere leerstoel aan de Vrije Universiteit in Amsterdam.

We ontmoetten elkaar in het gebouw van de Vrije Universiteit, op de veertiende verdieping, waar de theologische faculteit haar onderkomen heeft. Als vanzelf kwam ons gesprek op de vertaalkunde. Met Gericke begon een nieuwe tijdperk. Taalgeleerden gingen aan het werk. Waar en wanneer begon het nieuwe tijdperk van de vertaalkunde?

**Weer een nieuw
tijdperk bij
Voorhoeve**

Zijn antwoord: 'Voor het Nederlands Bijbelgenootschap begon dat bij Jan Voorhoeve in Kameroen.' Voor hem liet het bijbelgenootschap taalgeleerden opleiden en zond hen uit naar 'overzeese gebieden' om daar de bijbel te vertalen. Na hem trokken de vertaalconsulenten erop uit die in de jonge kerken bijbelvertalers gingen opleiden en hen zowel theologisch als taalkundig gingen begeleiden. De blanke vertalers van voorheen werden de vraagbaak, de stimulator en de adviseur van gekleurde bijbelvertalers. Nu treden ook steeds meer gekleurde vertaalconsulenten aan.

Door de taakverandering van vertaler naar vertaalconsulent wijzigde zich ook de vraagstelling. Hielden vertalers zich vooral bezig met de vraag: hoe zeggen we wat in de grondtekst staat het beste in onze taal, de vertaalconsulenten begonnen zich ook bezig te houden met de onderliggende vraag: wat is de beste vertaalmethode om wat er in de grondtekst staat getrouw over te dragen in ontvangende talen?

Jan Voorhoeve, de latere Leidse hoogleraar, werkte van 1962 tot 1964 in Kameroen. Voor een deel van zijn tijd deed hij taalonderzoek gefinancierd door de Nederlandse Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek (ZWO), voor een ander deel legde hij in opdracht van het bijbelgenootschap de basis voor een bijbelvertaling in een Bamileké-taal.

In het jaar dat Voorhoeve naar Nederland terugkeerde, benoemde het bijbelgenootschap ds. Jan de Waard tot zijn opvolger. In wezen werd hij dus de eerste vertaalconsulent nieuwe stijl. Tevens was deze hervormde predikant, die de gemeenten van Nes en Wierum en van Tzum had gediend, de laatste van een lange rij taalgeleerden die door het bijbelgenootschap financieel in staat gesteld werden om te promoveren.

Pas in 1966 vertrok hij naar Kameroen, waar hij toch nog door Voorhoeve kon worden ingewerkt. Samen zetten ze een taalkundig onderzoek op naar de ruim 25 verwante talen die in het gebied van de grasheuvels worden gesproken. Na twee maanden moest De Waard echter op eigen benen staan.

Vertalen in Europa

In een tijd van politieke onrust doorkruiste hij dat land van het zuiden naar het noorden en van het oosten naar het westen. Het verlangen naar bijbelvertalingen in de stamtalen was onbeschrijfelijk groot. Toen hij in 1972 naar Europa terugkeerde, begeleidde hij vertaalprojecten in 42 talen. Van sommige heeft hij het nieuwe testament gereed zien komen. Na hem is er door een toenmalig tekort aan goed opgeleide vertaalconsulenten een tijdlang de klad gekomen in het begeleiden van al die door hem opgeleide Afrikaanse bijbelvertalers. De situatie verbeterde weer snel toen dr. Krijn A. van der Jagt werd uitgezonden. Tijdens het gereedmaken van de kopij voor dit nummer van *Met Andere Woorden* bevond hij zich in Kameroen om daar de presentatie van de volledige bijbel in het Bamun bij te wonen, een vertaalproject dat Van der Jagt tot het eind begeleidde, maar dat door De Waard was opgezet.

De enorme groei van het vertaalwerk in Afrika en Azië en de verschijning van de eerste bijbelvertalingen in omgangstaal in het Engels en Spaans stimuleerden in Europa het verlangen naar nieuwe, eigentijdse omgangstaalvertalingen. In Zuid-Europa kwam daar nog bij dat met name door de besluiten van het Tweede Vaticaanse Concilie in rooms-katholieke kring behoefte aan nieuwe vertalingen ontstond. De Wereldbond van Bijbelgenootschappen beseftte dat ook Europese bijbelvertalers best wetenschappelijke begeleiding konden gebruiken. Daarom werd De Waard gevraagd naar Europa te verhuizen.

Hij werd in eerste instantie betrokken bij nieuwe vertalingen in het Spaans, Italiaans en Catalaans, en bij de vertaling van het oude testament uit het Hebreeuws in het Grieks. Vanaf toen ging het snel. Duitse, Nederlandse, Zweedse en Noorse vertaalteams deden een beroep op hem. Zo raakte hij nauw betrokken bij de totstandkoming van de Nederlandse Groot Nieuws Bijbel. Hij was nauwelijks twee jaar bezig toen hij werd aangezocht als de vertaalcoördinator voor Europa. Hij bleef zelf een aantal vertaalprojecten begeleiden, maar was vanaf toen vooral verantwoordelijk voor de totale coördinatie van al het vertaalwerk in geheel Europa en nog wat later ook voor dat werk in het Midden-Oosten. Hij hoefde niet zelf al die projecten te begeleiden, maar moest wel overleg plegen met collega's vertaalconsulenten, problemen helpen oplossen en waar mogelijk nieuwe vertaalinitiatieven stimuleren.

Zo kwam hij in contact met bijbelvertalers in Oost-Europa. Hij adviseerde in Hongarije, in Oost-Duitsland, in Estland en in Tsjechoslowakije. Nog later kwamen daar contacten bij in de Sovjetrepublieken Armenië en Georgië. Onder zijn verantwoordelijkheid kwamen ook vertalingen tot stand in het Macedonisch, Servisch, Kroatisch, Sloveens en Albaans, talen die in Joegoslavië worden gesproken.

Langzaam maar zeker werd De Waard een autoriteit op zijn gebied, niet in het minst ook door de handboeken voor bijbelvertalers en de studies over vertaalmethodieken die hij publiceerde. Zijn werk begon de aandacht te trekken, met als gevolg dat hij gevraagd werd gastcolleges te geven aan de universiteit van Genève, aan het Pauselijk Bijbelinstituut in Rome, aan de theologische faculteit van de Waldenzen in die stad en aan de Theologische Academie van de Rus-

sische Orthodoxe Kerk in Leningrad. Vanaf 1978 werd hij voor drie jaar hoogleraar oude testament aan de Universiteit van Straatsburg en vervolgens ging hij daar in 1983 vertaalwetenschap doceren, een verplicht vak voor alle protestantse en rooms-katholieke theologische studenten en voor alle studenten aan het Straatsburgse Instituut voor Toegepaste Taalkunde.

**Symposium In
Tbilisi**

Al die vertaalactiviteiten en zijn gastcolleges hebben ook binnen de Oosterse Orthodoxe Kerken een nieuw interesse voor bijbelvertaalwerk geschapen. Het gevolg is dat de patriarch van de Georgische Orthodoxe Kerk De Waard gevraagd heeft van 26 tot en met 30 juli in Tbilisi, de hoofdstad van de Sovjetrepubliek Georgië, een symposium over de taalkundige problemen van de bijbeltekst te leiden. Behalve vertaalconsulenten van de bijbelgenootschappen worden ook vertegenwoordigers verwacht van alle Oosterse Orthodoxe Kerken in de wereld en van de academies voor taalwetenschap in Oost-Europa. Op deze schaal is door de orthodoxie nog niet eerder een dergelijke bijeenkomst georganiseerd.

**Verwachtingen
voor de
toekomst**

Natuurlijk kwam ons gesprek ook op zijn verwachtingen voor de toekomst. Het aantal studenten dat zijn colleges aan de Vrije Universiteit bezoekt, is nog niet overmatig groot. Maar De Waard had nauwelijks anders verwacht. Hij begon zijn werkzaamheden in het midden van een studiejaar. De studenten hadden hun keuzevakken al bepaald.

Hij hoopt op meer belangstellenden in het komend studiejaar, en dan niet alleen van hen die ingeschreven staan bij de doctoraal opleiding bijbelvertalen. De Waard meent dat iedere predikant iets van bijbelvertalen moet afweten. 'We leven in een tijd waarin verschillende bijbelvertalingen naast elkaar bestaan. Als gemeenteleden vragen welke vertaling ze het beste kunnen gebruiken, zullen predikanten antwoord moeten kunnen geven. Dat zullen ze alleen kunnen als ze iets van vertalen weten. Eigenlijk zou iedere theologische student daarin colleges moeten volgen.

Want de vraag naar bijbelvertalingen kunnen we in onze tijd niet meer uit de weg aan. De laatste twee decennia hebben de bijbelgenootschappen wereldwijd veel aandacht besteed aan het verzorgen van vertalingen in omgangstaal. Daarnaast begint er nu wereldwijd behoefte te ontstaan aan studiebijbels en met name in Europa aan kerkbijbels.

Bijna alle bijbelvertalingen die op dit moment in West-Europa binnen de kerken in gebruik zijn, kwamen tot stand voor de nieuwere inzichten ten aanzien van vertalen doorbraken. In Denemarken gaat binnenkort de eerste van een geheel nieuwe generatie vertalingen voor de kerken ter perse.

Prof. dr. Jan de Waard is er heilig van overtuigd dat de kerken in alle andere Europese taalgebieden niet aan de noodzaak zullen ontkomen om zich ook opnieuw aan het vertalen te zetten. Dat geldt zeer zeker voor Nederland waar de Vertaling-1951 van het NBG alle tekenen van taalkundige slijtage begint te vertonen.